

УДК 338

Павлова Т.Г.
кандидат історичних наук, доцент;

Красовська О.Ю.
кандидат географічних наук;

Сисоєва С.І.
кандидат наук з державного управління,
Харківський національний аграрний університет
імені В.В. Докучаєва

ОСОБЛИВОСТІ ТА ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

FEATURES AND PROBLEMS OF SOCIAL TOURISM IN UKRAINE

АНОТАЦІЯ

У даній статті визначено основні проблеми та особливості розвитку соціального туризму в Україні, приведено тенденції показників туристичної сфери, надано низку пропозицій щодо забезпечення доступності соціального туризму для малозабезпечених верств населення та удосконалення державної підтримки галузі.

Ключові слова: соціальний туризм; інвестиції; пільги; пенсіонери; інваліди; малозабезпечені громадяни, діти, держава.

АННОТАЦІЯ

В данной статье определены основные проблемы и особенности развития социального туризма в Украине, приведены тенденции показателей туристической сферы, предоставлен ряд предложений по обеспечению доступности социального туризма для малообеспеченных слоев населения и совершенствованию государственной поддержки отрасли.

Ключевые слова: социальный туризм инвестиции; льготы; пенсионеры; инвалиды; малообеспеченные граждане, дети, государство.

ANNOTATION

This article outlines the main problems and peculiarities of the development of social tourism in Ukraine, presents trends in the tourism sector indicators, provides a number of proposals for ensuring affordability of social tourism for the poor and improving state support of the industry.

Keywords: social tourism; investment; privileges; pensioners; disabilities; low income citizens, children, state.

Постановка проблеми. Мільйони людей по всьому світу сьогодні подорожують завдяки системі соціального туризму. Подорожувати і отримувати нові враження – це одна з сучасних складових якості життя, але є люди, для кого доступ до звичайного туризму ускладнений. В основному це люди малозабезпечені або немобільні. Для таких груп населення і призначений соціальний туризм. Сьогодні має місце значний попит на даний вид послуг. Останнім часом широкий інформаційний доступ сформував у людей різних категорій стійкий попит до подорожей.

Метою даної статті є дослідження особливостей і проблем соціального туризму в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Розгляду соціального туризму в Україні присвятили свої роботи такі вчені, як О.О. Бейдика, М.П. Крачила, О.О. Любіцевої, В.І. Мацоли, М.Й. Рутинського і інші. Однак аналіз публікацій за даною тематикою не дає повноти відповідей на ряд питань щодо України. На даному

етапі розвитку нашої країни вкрай необхідним є вивчення досвіду розвинених країн та вдосконалення законодавчої бази стосовно поліпшення соціального туризму.

Формування цілей статті. Цілями даної статті є визначення особливостей розвитку соціального туризму в Україні та розробка дієвих пропозицій щодо його удосконалення та державної підтримки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Туризм – одна з провідних і найбільш динамічно прогресуючих галузей світової економіки, що здійснює величезний вплив на її ключові сектори. Особливо це стосується транспорту, послуг, готелів і ресторанів, торгівлі, будівництва, виробництва товарів народного споживання і багатьох інших. Важливо відзначити, що у світовій економіці туризм, за експертною оцінкою, займає 1-е місце по створенню первинних робочих місць для молоді.

Інша особливість міжнародного туризму полягає в тому, що в даний час відзначається тенденція зміни вікових характеристик туристів. Якщо кілька років тому в масовому туризмі домінували люди у віці від 30 до 50 років, то сьогодні, особливо в розвинених країнах, поступово збільшується кількість мандрівників, яким більше 60 і 70 років. Разом з тим, в останні роки відзначається і зростання числа туристів у віці 16-18 років.

Туризм є високоприбутковою галуззю народного господарства у багатьох країнах світу. Про це переконливо свідчать показники прибутковості туристичної галузі: наприклад, в Іспанії туризм кожного року приносить 17 млрд. дол. США прибутку (що становить 30 % від щорічного експорту країни), в Італії – 11 %, а в Данії та Австрії – 8 %, відповідно. Зрозуміло, що на сьогодні показники економічної результативності українського туризму відрізняються певним чином від закордонних. Однак слід відзначити, що в деяких регіонах України туризм достатньо розвинений як економічна галузь [1].

На рис. 1 показано динаміку відвідування України іноземними громадянами в період з 2004 по 2016 рр.

Аналіз рис. 1 дозволяє виявити такі закономірності. У 2005 р., у порівнянні з 2004 р., мав місце стрибок відвідувань України іноземними громадянами чисельністю 2,7 млн. чол., тобто маємо збільшення на 43 %. У подальший період (з 2005 по 2010 рр.) спостерігалось плавне зростання кількості відвідувань України іноземними громадянами на рівні 2,1 млн. чол. за рік, або на 9 %. У 2011-2012 рр. цей потік знову різко збільшився і склав у середньому 5,3 млн. чол. на рік, тобто 28 %. Політична криза кінця 2013 і 2014 рр. призвела до падіння величини потоку відвідувань на 4,7 млн. чол. Потім у 2015–2016 рр. мало місце невелике зростання (на 0,4 млн. чол.) потоку відвідувань [1].

В останні роки туристична галузь України швидко розвивається, відповідно до світових тенденцій, однак її розвиток відбувається на фоні активної трансформації самого українського суспільства. Туризм в українській економіці може стати одним з провідних секторів і внести гідний внесок у соціально-економічний розвиток країни, сприяти підвищенню рівня фізичного і духовного здоров'я нації.

Україна має величезний культурний спадок, природне розмаїття, значну кількість санаторно-курортних об'єктів. Державна політика, спрямована на розвиток інноваційної діяль-

ності в галузі туризму, повинна включати в себе комплекс заходів щодо створення сприятливих умов для ефективної діяльності суб'єктів господарювання в цьому секторі економіки, спрямованої на більш повне задоволення потреб населення країни і зарубіжних гостей в туристських послугах.

На нашу думку, для виходу туристичної галузі України на міжнародний ринок та підвищення конкурентоспроможності вітчизняного туристичний бізнесу його суб'єкти потребують значної державної підтримки, основні аспекти якої приведені на рис. 2.

В останні роки особливе місце в туристській діяльності займає соціальний туризм. Рівень розвитку соціального туризму як однієї з частин туризму в цілому відображає загальний стан соціальної сфери в країні. Він сприяє скороченню безробіття, поліпшенню демографічної ситуації, боротьбі з безпритульністю, розвитку системи освіти, вирішенню проблеми зайнятості населення.

В Законі України «Про туризм» про соціальний туризм навіть і не згадується. І лише в Стратегії розвитку туризму і курортів, затвердженій розпорядженням Кабінету Міністрів України від 6.08.08 за № 1088-р., серед основних напрямів реалізації Стратегії йдеться про розробку механізму державної підтримки впро-

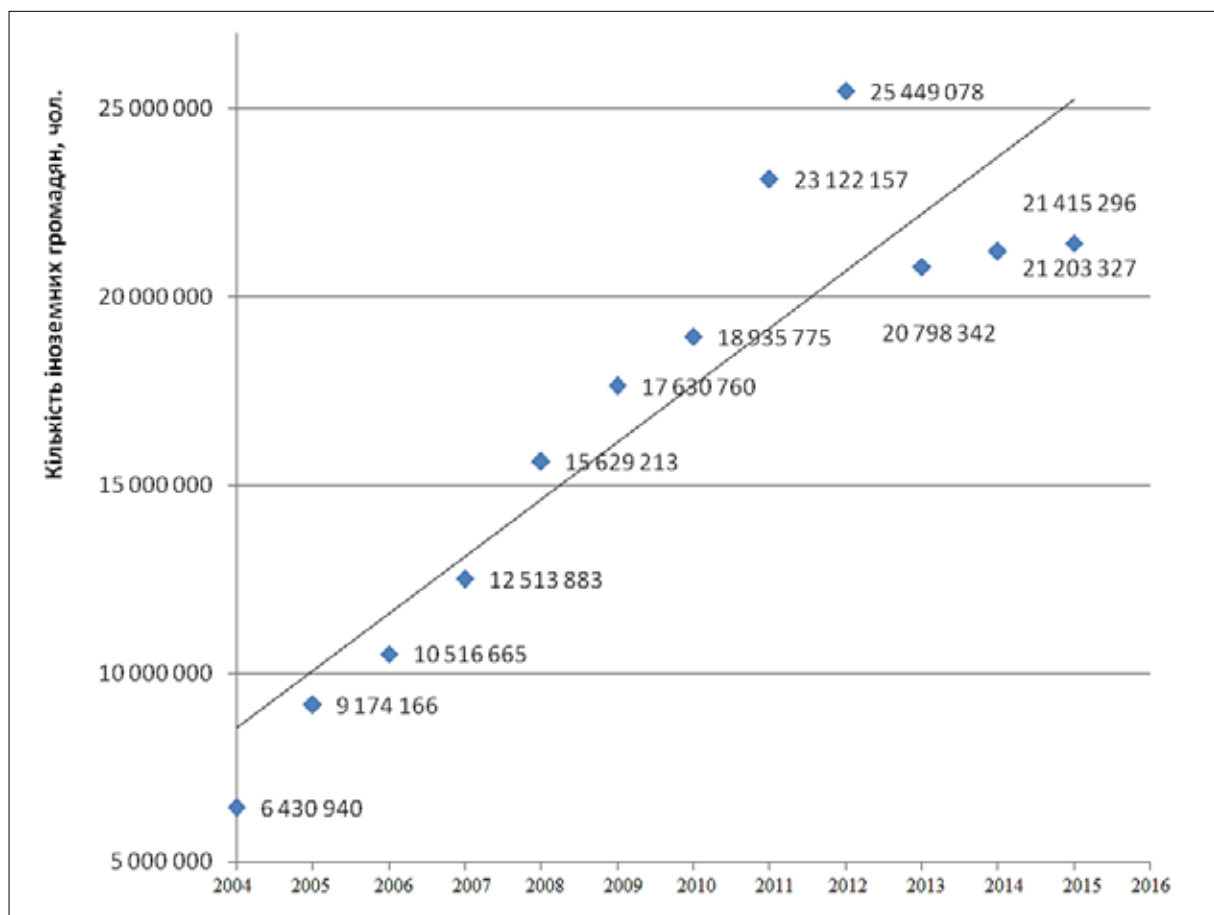

Рис. 1. Кількість іноземних громадян, що відвідали Україну в період з 2004 по 2016 рр.

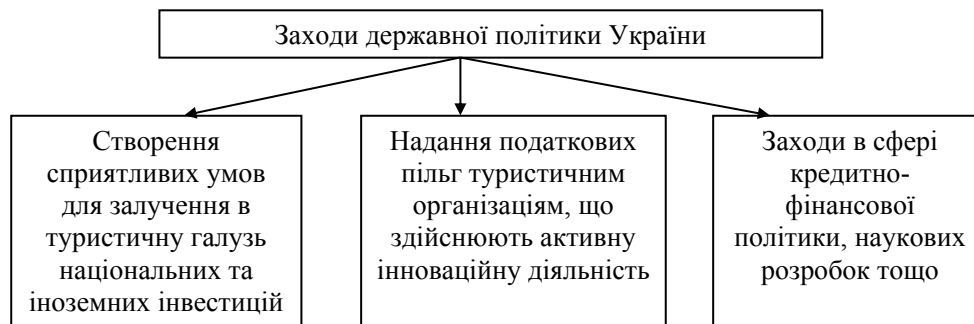

Рис. 2. Заходи державної політики України щодо підтримки туристичної галузі

вадження туристичного продукту соціального характеру» [2].

Соціальний туризм в Україні є формально пріоритетним напрямком державного регулювання туристської діяльності. Однак на сьогоднішній день чіткої програми розвитку соціального туризму в Україні не існує: ні на папері у вигляді документа стратегічного характеру, ні на ділі, як працюючого механізму надання пільгових туристичних послуг пенсіонерам, інвалідам та дітям. Разом з тим, незважаючи на те, що до цих пір в Україні соціальний туризм нормативно не визначений, держава не повинна знімати з себе зобов'язання по створенню економічно вигідних умов для роботи туроператорів як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках.

Забезпечення доступності туристського відпочинку для всіх, включаючи багатодітні сім'ї, молодь і літніх осіб, інвалідів, вимагає розробки та здійснення конкретних заходів, до числа яких відносяться:

- визначення соціальної туристської політики держави;
- прийняття власних законодавчих і нормативних актів;
- створення соціальної інфраструктури;
- забезпечення систем і механізмів підтримки малозабезпечених верств населення;
- підготовка працівників системи соціального туризму, включаючи його організаторів;
- інформаційна робота і багато іншого [3].

Оскільки організації соціального туризму є безприбутковими організаціями, а загальна тенденція у розвитку міжнародного туризму спрямована на надання туристичних послуг все більш високої якості, то установи соціального туризму стикаються останнім часом зі значними труднощами, в тому числі:

- залучення інвестицій в ряді випадків стримується не браком джерел у потенційних інвесторів, а відсутністю матеріалів і документів, що підтверджують інвестиційну привабливість і ступінь інвестиційних ризиків тих чи інших туристських об'єктів;

• існують проблеми створення нової або адаптації до сучасних вимог існуючої матеріальної бази соціального туризму;

- відсутнє належне законодавство і нормативна база щодо соціального туризму;

- інформаційні та психологічні проблеми, з якими стикаються відпочиваючі в системі соціального туризму, значно знижують рівень ефективності соціального туризму;

- якість послуг у соціальному туризмі відстає від зростаючих вимоги до них;

- до теперішнього часу форми надання матеріальної допомоги клієнтам соціального туризму не відрізняються різноманітністю і ряд інших проблем.

Однією з форм надання матеріальної допомоги особам, які користуються послугами соціального туризму, могли б стати відпускні чеки, що активно використовуються в деяких країнах Європи, наприклад, у Франції та Швейцарії. Дана система дозволяє забезпечувати цілеспрямовані витрати коштів, зниження податків, вдосконалити систему знижок в підприємствах обслуговування [4].

Одним із сегментів соціального туризму є інвалідний туризм. Це одна з найбільших і неохоплених ніш українського туристичного ринку. Широкий інформаційний доступ (засоби масової інформації, Інтернет, реклама) сформували у людей з фізичними і сенсорними порушеннями стійкий попит до подорожей за доступними цінами.

У зв'язку з цим суб'єктам української туристичної індустрії слід звернути увагу на туристів-інвалідів, спрямовуючи інвестиції в створення комфортних умов для подорожі та відпочинку цієї категорії громадян:

- спеціально обладнати номери в готелях;
- підготувати відповідний персонал;
- організувати послуги супроводу;
- створити умови для вільного пересування (пандуси, ліфти, ескалатори) і користування кімнатами гігієни;
- придбати спеціалізований транспорт.

Так, у рамках реалізації проекту «Туристичний маршрут містечка Докучаєвське» було запропоновано зробити «Сенсорний сад» на території дендрологічного парку Харківського національного аграрного університету ім. В.В. Докучаєва, який допоможе людям з обмеженими можливостями адаптуватися до навколишнього середовища, зруйнує комунікативні бар'єри, обумовлені дефіцитом спілкування й взаємодії з природою, надасть

додаткові можливості розширити коло спілкування.

Прекрасні простори містечка Докучаєвське не можуть не будити думку і фантазію, не очищати душу. Захоплюватися гармонією природи, милуватися дендрологічними ландшафтами можна безкінечно. Але завдання людини полягає у допомозі природі зберегти себе, зробити її ще кращою. Серед дендрологічних парків, які мають статус державних заповідних територій, особливе місце посідає дендрологічний парк ХНАУ ім. В. В. Докучаєва. Це суттєва і дуже важлива складова частина зеленої зони Докучаєвського, на території якого організуються і проводяться екскурсії для соціально незахищених громадян.

Особливе місце в туризмі, особливо соціальному, займає державна політика у сфері оздоровлення, відпочинку та зайнятості підростаючого покоління. В умовах серйозних соціальних змін, диференціації основних соціально моральних цінностей, що впливають на суспільство в цілому та на окремі його складові, діти і підлітки залишаються найбільш незахищеною групою, так як вони не володіють достатньою здатністю адаптуватися до стрімко мінливих умов життя.

В даний час дитячий туризм став один з наймогутніших сегментів соціального туризму в Україні. Така тенденція пояснюється тим, що в Україні, як ні в одній іншій країні світу, саме дитячий туризм носить соціальний статус, що означає повне або часткове фінансування даного виду діяльності за рахунок бюджетних коштів держави.

Висновки з цього дослідження і дальші перспективи у даному напрямку. Отже, дер-

жава через реалізацію різноманітних соціальних програм повинна підтримувати соціальний туризм. Реалізація соціальних програм в туризмі в Україні не тільки можлива, і просто необхідна. Значна частина українського населення не може повною мірою скористатися правом на відпочинок. Дві третини населення можуть реально реалізувати це право тільки за соціальної підтримки. Витрачені на це кошти принесуть додаткову вигоду у вигляді підвищення рівня заповнюваності санаторіїв, будинків відпочинку, пансіонатів, транспортних маршрутів і т. д. Без розвитку соціального туризму неможливим є сталий розвиток туристичної галузі і всієї економіки країни в цілому. І, звичайно, соціальний туризм повинен знаходити транскордонний, транснаціональний характер.

Соціальний туризм – це «лакмусовий папір розвитку суспільства». Соціальний туризм – «дизайнер суспільства», важлива форма меліорації (вдосконалення) людських взаємин, розвиток людини як соціальної істоти.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Стратегія розвитку туризму та курортів на період до 2026 року // Офіційний вісник України. 2017. № 26. Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/168-2017>.
2. Любіцева О.О. Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти). Київ: Альтерпрес. 2002. 436 с.
3. Сисоєва С.І. Механізми державного регулювання ринку туристичних послуг. Монографія. Харків. 2017. ISBN 987-617-7377-54-1. 191 с.
4. Філософські нариси туризму: Науково-навчальне видання. Київ: Український Центр духовної культури. 2015. 328 с.